

Nacsinák Gergely András

A MEGHASADT TRIPTICHON

2019-07-01 | ESSZÉ

Kezdetben volt a mozdulat.

Nem a Szó, nem a Fény, még csak a Káosz örvénye sem. Ezek mindegyikében ott rejtőzik már az első Mozdulat magva: a Szó, a Fény, de még a zűrzavar és bomlás is belőle ered. Észrevétlen moccanás a mindenség puha ölében, az idő homályos fészkében, nevenincs mocsarak alján: és e moccanásból lesz világosság, lesz belőle sötétség, lesz belőle kimondható szó és örök némaság. János apostol, aki talán a legmélyebbre látott az idők szakadékába, úgy tartotta, hogy a kezdet az Ige volt: mert számára a Logosz értelem is, mozdulat is – a *mondás* aktusa szellem és cselekvés egyszerre. A kezdet nem a véletlen instabilitás megnyilvánulása, a teremtés nem zabolátlan láncreakció, hanem Mozdulat: aktivitás és egyensúly finom ötvözete, mozgás és értelem összjátéka. Sodrás és korlát, örvény és koreográfia. A teremtés, sugallja János, nem vaktában tett gesztus, mint amikor az alvó a sötétben hadonászva igyekszik elúzni az álombéli lidérceket, hanem tudatos mozdulat: valahová mutat, irányul valaki vagy valami felé. Akár a szó, akár a megszólítás. Akkor is, ha az a bizonyos Másik még nincs sehol; ha még csak vágy és sóvárgás. A teremtő mozdulat a Másik akarása: benne teremődik meg az is, aki nincsen, és általa lesz a teremtő az, aki: vagyis Szeretet, amely nem lehet meg a Másik valósága nélkül, mely önnön létezését a másik létében nyeri el.

Ez a Triptichon első táblája: a Legyen.

Michelangelo

A Rés.

Jóformán észrevétlen távolság, de mégis: ott van. Hozzáérhetne, de nem ér hozzá; megérinthetné, mégsem teszi – ez a szeretet konstellációja. Mert az érintés: birtokbavétel, a hatalom kinyilvánításának és elfogadásának aktusa, amely utat nyit az alá- és fölérendeltség párharcához. Az érintés: megismerés, de az ismeret sem más, mint hatalmi aktus. Istent tudni vagy a Másikat, annyit tesz, mint rendelkezni fölötte, a magaménak nyilvánítani, mert az emberi elme az eszközhasználó állat elméje, mindent szerszámként használ fel, mindent megragad, mindennel táplálékot szerez. Ezért lehetett mégiscsak bölcs rendelkezés a Teremtő részéről az Édenben adott tiltás, az Őszülőknek adott amaz egyetlen parancs. Ne vegyél arról a Fáról, ne érintsd, ne egyél belőle, mert az érintés tudás, és a tudás hatalommá lesz a kezedben, a hatalomból birtoklás lesz, a birtoklásból halál. Az érintéssel minden, ami eleven volt,

eszközzé lesz, tárggyá, pusztán anyaggá válik: a megismerés tárgyává, a birtoklás tárgyává, használati tárggyá. Isten és a többi ember, a sarjadó növény, fűvek sűrűjében és hegyek hasadékaiban rejtőző vad, a föld csillámló csontjai, de még a szél és a napfény is ugyanúgy. Minden „Ő” és „Te” színtelen „Azzá” válik e megragadással, hogy végül senki más ne legyen Valaki, csak én, én, én. Harmadnapon a magdalai Mária a sírban keresi a szeretett *rabbuni* holttestét, ám a sír üres. A kertben viszont az élő Jézus szólítja meg őt, s már futna hozzá, de megálljt parancsol neki az Úr – „Ne érints”. A paradicsomi vétek visszafordítása. Szent Ferenc-i aktus: átlépés az *azok* világából az *ők* univerzumába, ahol kivétel nélkül mindenki megszólítható, mert a világ nem valamik halmaza, hanem az élők lakhelye: a hold is nyájas nővér, a nap is erős fivér, és testvéreké mind a csillagok. Aki elveszi, el is veszíti őket.

Így veszítik el egymást a szerelmesek az érintés ígézetében és így találják meg egymást ismét abban a távolságban, ami a szerelem.

Ha jóformán észrevétlen a távolság, akkor is.

Ketten, a hiátus két oldalán.

Lehetne szembenállás, ha nem volna mindkettőben ott a Mozdulat: jóllehet az egyikben még gyöngye, tétova, jóformán alig pislákol; de a másikban már feszül és feszít, teljes lánggal ég, lobog. Mégis, mégis közös.

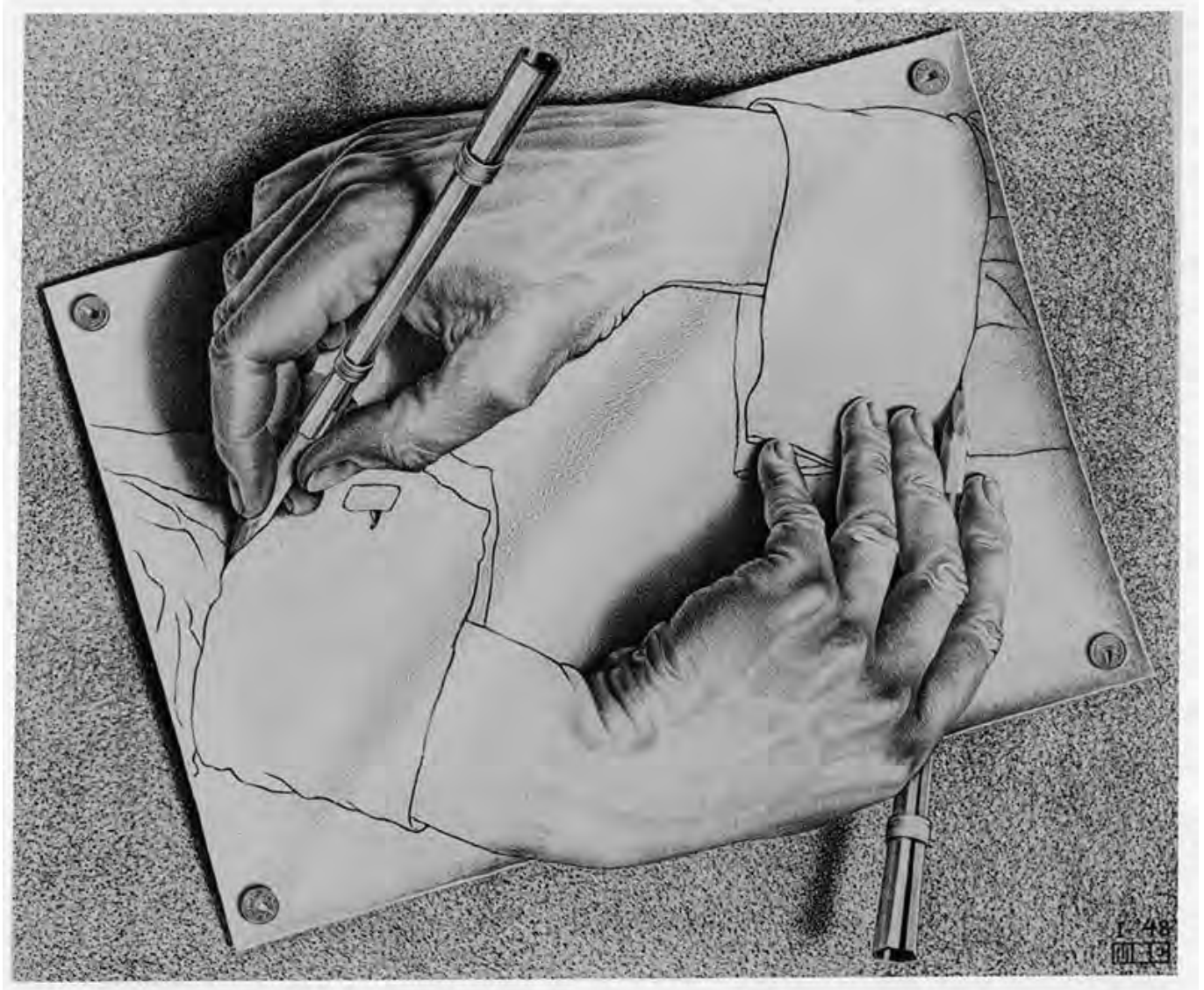
betöltetlen távolság

És nem érintheti meg az egyik a másikat: mert ez a teremtés és teremtődés pillanata, mert nem egy előző mozdulat adódik tovább és még tovább, amely az idők kezdetén valamikor minden mozgást

elindított. A teremtéshez elengedhetetlen ez az üres tér, a hiány, a betöltetlen távolság: ez ad teret a Másik létének. A szabadság tere; amely által a Másik valóban más lehet, semmint az én függeléke, vezetett, alárendelt és elnyomása ellen lázadó alany. A természetben minden érintés: a fák gyökerekkel a földmélybe marnak, levelükre napfény hull, ágaik a levegőt markolják, minden eszik és étet, magába vesz, ellök és átkarol. Csak ez a teremtő majdnem-érintés – ez nem az.

Ketten, együtt a távolság kötelékében, a hiány megtartó közösségében, egy és ugyanazon mozdulat két oldalán.

*

M. C. Escher

Ím, a távolság elvétellett.

De nem ez volna-e az ideális, a folyamatos összeköttetés, a szüntelen egymásra-hatás és egymásrautaltság két lény között, akik egyszerre és azonos mértékben adják és kapják önmagukat – akik a másik által rajzolódnak ki? Másképpen talán nem is lehet: hiszen ugyanannyira teremtő, mint amennyire teremtett minden és mindenki,

mégpedig a létesülés szüntelen, részekre nem osztható folyamatában. Ami csak van, egyszerre ok és következmény, mindenki feltétele és egyszerismind eredője a másinak. A „van” törékeny és jobbára illuzórikus pillanat, inkább kívánság, mintsem beteljesülés.

Ez a triptichon második táblája: „És lett”.

Pontosabban: a távolság nem elvétel, hanem mesterségesen áthidalásra került – az Eszköz hidalja át. Ha nem volna ott az Eszköz, a Rész ismét láthatóvá lenne, a világ kiszámíthatatlan volta pedig lelepleződne. Hiszen a távolság a bizonytalansággal egyenlő: nem tudható, a Másik ott van-e még, felém fordul-e még. A megnyíló térben ott a kétség, az elhagyatottság, a magány eshetősége. Legyen bár a lehető legkisebb, szemmel csaknem észrevétlen térköz: benne a szabadság fészkel, és ez a hiátus ezer és ezer alternatívát rejt magában, elképzelhető vagy még csak nem is sejtett alkalmak sokaságának nyit utat. Ám az utak mindig a bizonytalanba visznek.

kifürkészhetetlen hullámverés

Az Eszköz ellenben: biztonság. Az objektum mindig megbízhatóbb a szubjektumnál, könnyebb szívvel lehet ráhagyatkozni és könnyebben is lehet megválni tőle – ezért látszik kifizetődő

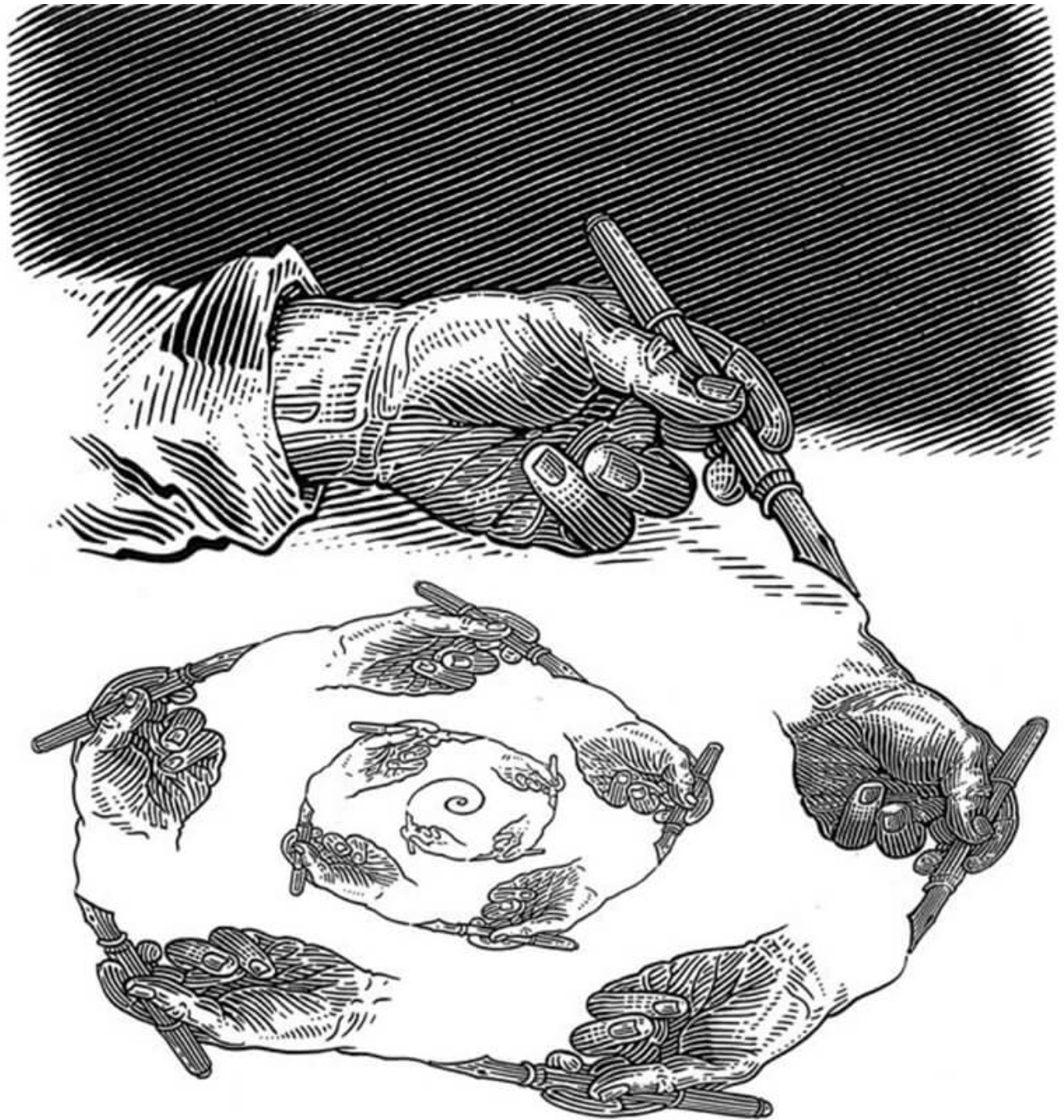
stratégiának a *Másikat* is *Azzá* minősíteni át. Erre szolgál végül is a nyelv: a létezőket fogalmakkal helyettesítve mindent a mentális objektumok semleges terébe utal. A mozdulat megannyi névtelen árnyalatát, a belső és külső tengerek kifürkészhetetlen hullámverését kevés számú szóban igyekszik lefagyasztani. A szerelmeseknek nem volna szabad beszélniük: a misztikusok nem is igen teszik. A nyelv az első és a végső Eszköz, amellyel megrajzoljuk a világot, a világ által pedig önmagunkat. Csak épp a másikat ezután már egyedül általa érhetni el. Csak épp a mozdulat egyformaságát kényszeríti ránk.

Mert itt már nincs különbség a mozdulat megvalósulásában: hogy az egyik erőtlén, a másik pedig erőteljes legyen; hogy az egyikben szelíden nyilvánuljon meg, míg a másikban hatalmasan; szellőként itt, orkánként amott. Hogy ebben harmatcsepp

legyen, ami a másikban óceán. Az Eszköz magához igazítja a mozdulatot, egyforma tartást és dinamikát kíván, ettől erőfeszítést, amattól meghunyászkodást követel. A megszólítás helyébe a meghatározás lép. A Logosz ábrázolhatatlan helyére az emberi nyelv. Az eszközzé tett szó, mely az Ige hasított szilánkjá csupán, vágásra, metszésre, darabolásra való.

Az emberi szó mindig érintés: a valóság megragadásának, elejtésének és részekre szabdalásának módja. Az a Logosz, amelyről János beszél, nem megragadja, hanem megszólítja a világot, ezért sohasem tud az Én eszközévé silányulni: senki a saját hasznára nem fordíthatja, senki előnyre nem tehet szert belőle. A Másikat meghagyja a szabadság és sokféleség terében úgy, ahogy van: szabadnak, kiszámíthatatlannak, elérhetetlennek – vagyis szerethetőnek. Az emberi megismerésben és szeretetben körkörösé lesz a teremtő mozdulat, körkörösé az érvelés, a bizonyítás, önreferenssé a nyelv is. Végül semmi sem vonatkozik a Másikra, csakis önmagára. Minden megszólítás egyúttal és elsősorban önreflexió. Az alkotás önteremtés. Előbb-utóbb mindenki oda jut, ahonnan elindult – hisz nincs Másik, Másutt, Máshová. Ahhoz el kellene engedni az eszközt, melyet szorosra kulcsolt kézzel, görcsös ujjakkal markolunk. Lemondani a Másik felett aratott győzelemről, mely abban áll, hogy tulajdon mozdulatunk meghosszabbításaként rajzoljuk meg Őt.

*

Orosz István

A Triptichon harmadik darabja: „Volt, Van és Eljövendő”.

A penna vékony hegye a valóság felületére karcolja az egyetlen mozdulatot, amit ismer, az egyetlen, amelyet megenged, és vele a mozdulatot tevő alakját, önmagát: a penna vékony tűhegyét, az egyetlen mozdulatot, amelyet ismer és lehetővé tesz, a pennát tartó kezét újból és megint, végtelennek tetsző – vagy talán csakugyan végtelen – sorban, melyet spirállá hajlít az idő.

örök visszatérés

A spirális a létezés ősfarmája, az univerzum bélyege: a galaxisoktól az örökítő anyagig mindenütt visszaköszön. Mondhatnánk, a létezés vízjele; vagy talán a Teremtő szignója a valóság vásznának peremén. A csigaház törékeny héjától a növények sarjadó hajtásain át az elfutó vizekben nyíló örvényekig – olyan alakzat, amely egyszerre zárt és nyitott, statikus és dinamikus: a végesben mozgó végtelen. Ha volna az időnek alakja, bizonyára így mutatkozna meg. A mozdulatból ismétlés születik, az ismétlődés ritmus, örök visszatérés. A másolás és másolódás ciklusai során ugyan alkalmasint felléphetnek hibák, amelyek a szabadság illúziójával kecsegtetnek, de ez nem valódi hiány, mindössze megingás, az anyag tétovázása. És túl könnyű a véletlennek szándékot tulajdonítani, tervezettséget annak, ami pusztán csak váratlan. Sem az ismétlődés, sem a véletlen nem az első Mozdulat visszfénye. Mert az önmagán túlra, kívülre, a másikra mutat, akkor is, ha az a Másik még nincsen – így válhat teremtő mozdulattá.

A Másikat elérni nincs mód, hacsak nem éppen a távolság, a hiány, egyszóval a lehetetlenség által. Azáltal, hogy nem próbálom elérni: megkapaszkodni benne, elejteni őt a nyelv eszközeivel, a vágy hálójával hatalmamba keríteni, leképezni az ő eleven valóságát, és élettelen portrét alkotni róla annak reményében, hogy általa majd az én vonásaim is kirajzolódnak. A szerelmeseknek nemcsak hogy szólniuk nem volna szabad, nehogy a másikat megsebezzen és önmagukká kényszerítsék, de a másikat képét sem lenne szabad foglyul ejteniük önmagukban, mert ez által válik lehetetlenné a szeretet: ez a kiszámíthatatlan, ez a definiálhatatlan, ez a semmi.

Mégis, egyes-egyedüli visszfénye amaz Első Mozdulatnak, mely kezdetben volt, s amely maga volt a Kezdet, s amely nélkül semmi sem lett, ami lett.

felső kép | Albrecht Dürer